

Kutub-i sitte.

Ähli hamdlar Allaha mahsusdyr. Pygamberimize ähli beýtine, sahabalaryna we kyýamada çenli onuň ýoluna boyun boljaklara salawat we salam bolsun. Kutub-i sitte diýip, hadys ylymyndaky asyl bolan alty sany kitaba aýdylýar. Olar:

1-Sahyh Buhari

2-Sahyh Muslim

3-Nesainyň Suneni

4-Ebu Dawudyň Suneni

5-Tirmiziniň Suneni

6-Ibn Mäjäniň Suneni

1-Sahyh Buhari: Bu kitaba kitabyň ýazyjisy “el-Jamius-Sahih” adyny berendir. Imam Buhari Sahyh Buharıdaň hadyslary alty ýüzmüň hadisyň içinden saýlap alýar. Kitaby gözelleşdirmek we tertiplemek üçin uly zähmet sarp edenligi rowaýat edilýär. Hatda bir hadisy kitabyna ýazmazdan öñ iki rekat namaz kylyp, istihara etmezden hadisy kitabyna ýazmandygy aýdylýar. Kitapda hadyslaryň senedine (hadisy rowaýat eden kişileriň zyñjyry) çenli ýazylandyr we Pygamberimizden (sallallahu aleýhi we sellem) rowaýat senedi sahyh (dogry) bolmayan hadisy kitabyna ýazmandyr. Imam Buhari kitabyna ýazan hadyslarynyň rowaýatçylarynyň doğruluk, ýatkeşligi berk, senediniň muttasyl bolmagyna gaty üns beripdir. Bu eserini on alty ýylde ýazyp gutarypdyr, soňra kitaby Imam Ahmedede, Ýahýa bin Maine, Ali Ibni Medini we başgada käbir alymlara görkezip, kitabyň sahyhlygy barada olardanam şayatlyk alýar. Musulman ymmatynyň alymlary her döwürlerde-de Sahyh Buharini ygtybarly, sahyh kitap kökmünde kabul edendirler. Hafyz Zehebi Sahyh Buhari barada: “**Buhari Allah tagalanyň Kuranyndan soňra Yslam kitaplarynyň iň beýigi we gymmatlysydyr**” diýendir. Ähli-sünnet Kuran-Kerimden soňra iň dogry kitap kökmünde Sahyh Buharini kabul edýär. Jemi Sahyh Buharıda 7397 hadys bardyr. Gaýtalanyan hadyslaryň sany bolsa 2602 dir. Hafyz Ibn Hajar (Allah oňa rahmer etsin) muny belläp geçendir.

Ymam Buhari

Doly ady Ebu Abdullah Muhammed bin Ismail bin Ibrahim bin el-Mugire bin Berdizbedir. Asly parsdyr we Jufelileriň azat eden gullaryndandır. Ymam Buhari Buharada hijri 194-nji ýylyň, şewwal aýynda dünýä gelýär. Kakasy ýaş wagty dünýäden gaýdanlygy üçin ýetim galýar we ejesi tarpyndan ulaldylyar. Ilkinji gezek 210-nji ýylda 16 ýaşynda hadys öwrenmek üçin sapara çykýar we ençeme ýurtlary gezýär. Hijazda alty ýyl ýasaýar, Şama (Surýa), Müsür, Jezire, Basra, Küfe we Bagdada ylym öwrenmäge gidýär. Yslam dininiň iň uly muhaddisidir (hadys alymy). Ýatkeşliginiň gaty güýçli bolanlygy aýdylýar, hatda kitaba bir gezek göz gezdirende ýat tutar eken. Zahit, takwa, soltanlardan, emirlerden uzak, gahryman, jomartdygy rowaýat edilýär. Täze we köne ähli alymlar ony öwgi bilen ýatlanylrlar. Ymam Ahmet Ymam Buhari barada: “**Horasandan onuň ýaly alym çykan däldir**” diýýär. Ibn Huzeýme: “**Resulullahyň (sallallahu aleýhi we sellem) hadsyny asmanyň aşagynda Muhammed bin Ismail el-Buhariden has gowy bilyän başga biri ýokdur**” diýýär. Samarkanda ýakyn Hartenk diýilýän ýerde 12 günü kem 62 ýaşynda, hijri 256-nji ýylyň ramazan bayramy gijesi wepat edýär. Ýazan eserlerinde ummasyz uly ylym goýup gidendir. Allah tagala oňa rahmet etsin.

2-Sahyh Muslim: Muslim bin el-Hajjajyň ýazan meşhur kitabydyr. OI bu kitabynda Resulullahdan (sallallahu aleýhi we sellem) rowaýat edilen sahyh hadyslary ýygynandır. Ymam Newewi ol barada: “**Ol bu kitaby ýazanda gaty seresaply çemeleşip, gaty berk ylyma daýanan ýol (usul) bilen taýnlandyr**”. Biri-biri bilen baglanşykly hadyslary aýry jemläp, hadyslaryň rowaýat ýollaryny we lafyzlaryny (sözlerini) böülümlere görä tertipländir. Emma kitabyň göwrüminiň ulalmasyndan çekinip ýada başga sebäpden böülümlere at goýmandyr. Soňradan Sahyh Muslimi şerh eden alymlar tarapyndan böülümlere at goýulýar. Bölümeli iň gowy atlandyranlaryň biri hem Ymam Newewidir. Sahyh Muslimde gaýtalanyan hadyslar bilen birlikte jemi 7275 hadys bardyr. Gaýtalanyan hadyslary aýyrsaň 4000 töweregî hadisy içine alýar. Alymlaryň köp böleginiň kabul edişi ýaly Sahyh Buhariden soňra iň sahyh kitap Sahyh Muslimdir. Ymam Buhariniň Sahyhyna we Ymam Muslimiň Sahyhyna bilelikde Sahyhaýn diýip atlandyrylyar.

Ymam Muslim

Doly ady Ebul-Huseýn Muslim bin Hajjaj bin Muslim el-Kußeýri en-Nisapuridir. Nisapurda hijri 204-nji ýylda dünýä gelýär. Hadys öwrenmek üçin ençeme diýarlary gezýär. Döwrüniň uly alymlaryndan hadys öwrenmek üçin Hijaza, Şama, Yraga, Müsure gidýär. Ymam Buharynyň ylym mejlislerine gatnaşyp ylym alýar. Nisapurda hijri 261-nji ýylda 57 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin. Yazan kitaplarynda örän uly ylym goýup gidendir.

3-Nesainyň Suneni: Başda Ymam Nesai “**es-Sunenul-Kubra**” atly uly hadys kitaby ýazýär. Bu kitapda sayh we zaýýf (gowşak) hadislary jemleyär. Soňra bu kitaby gysgaldyp, diňe sayh hadislardan ybarat bolan kitaby ýazýär, ony “**el-Mujteba**” diýip atlandyryýär. Bu kitap “**Suneni Nesai**” diýip meşhurlyk gazanýär. Kitapda 53 bölümde, jemi 5724 hadys bardyr. Mertebe boýunça Buhari we Muslimden soňra üçünji orunda durýär. Sunenleriň içinde Nesainyň kitaby iň az zaýýf hadys bar bolan kitapdyr. Hafız Ibn Hajar şeýle diýýär: “**Ebu Dawudyň we Tirmizniň kabul eden ençeme hadys rowaýatçylaryny, Nesai** (gowşak görenligi üçin) **olaryň rowaýatlaryny alan däldir**”. Ymam Nesäinyň “**el-Mujteba**” atly eserine ýazmak üçin, hadislary barlamakda ullanan şertleri (metady), Buhari we Muslimden soňra iň agyr şertlerdir.

Ymam Nesai

Doly ady Ebu Abdurahman Ahmed bin Şuaýb bin Ali en-Nesaídyr. Horasanda meşhur şäher bolan Nusaýdandy (Türkmenistan). Şonuň üçin adyna Nesai diýilendir. Hijri 215-nji ýylda Nusaýda dünýä gelýär. Kiçi ýaşlarynda ylyn almaga başlap, 15 ýaşlarynda hadys ylmy bilen ýakyndan gyzyklanyár. Uly hadys alymlaryndan hadys öwrenmek üçin Hijaza, Horasana, Şama, Jezire we başgada diýarlara gidýär. Müsürde ýasaýar. Eserleri ol ýerde ýáýrayar. Soňra Dymşaga (Surýa) göçýär. Hijri 303-nji ýylda Filistiniň Remle şäherinde, kâbir rowaýatlara göräde Mekkede 88 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

4-Ebu Dawudyň Suneni: Bu kitapda 4800 hadys bardyr. Ebu Dawud bu hadislary 500.000 hadisyň içinden saýlap, eserine diňe ahkama (hökümlere) degişli hadislary ýazýär. Ebu Dawudyň Suneninde sayh, hasen, zaýýf hadislär bardyr. Ebu Dawudyň Suneni fakyhlaryň arasynda meşhurdyr. Çünkü Sunende ahkam hadislär toplanandyr.

Ymam Ebu Dawud

Doly ady Süleyman bin el-Eşas bin Ishak el-Ezdi es-Sijistanydyr. Basra degişli bolan Sijistanda hijri 202-nji ýylda dünýä gelýär. Hadys öwrenmek üçin dürli ýurtlara gidýär. Yrakylardan, Şamylardan, Müsür we Horasanyň halkalaryndan hadys rowaýat edýär. Alymlar Ebu Dawudy magtandyrlar, onuň ýatkeşligi we fykhynyň (düşünjesiniň) güýçli bolanlygy, takwa kişidigi belläp geçilýär. Basrada hijri 285-nji ýylda 73 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

5-Tirmiziniň Suneni: Bu kitap “**Jamiut-Tirmizi**” ady bilen meşhur bolandyr. Ymam Tirmizi bu kitabynada sayh, hasan, we zaýýf hadislary jemländir. Her hadisyň ýanynda hadisyň derejesini açyklap geçendir. Rowaýat eden zaýýf hadislarynyň näme sebäpli zaýýfdygyny we ol hadisy sahabalardan ýada ylym adamlaryndan kimleriň delil hökmünde ulanandygyny belläp geçendir. Kitabyň soňunda bolsa “**el-İlel**” atly peýdaly maglumatlardan ybarat bolan eseri goşandyr. Ymam Tirmizi kitap barada: “**Bu kitapdaky hadislaryň hemmesi bilen amal edilendir. Ylym adamlary bu hadislary alyp kabul edendirler**” diýendir. Bu kiatpda bar bolan fykha we hadysa degişli peýdaly maglumatlar başga hiç bir kitapda ýokdur. Ymam Tirmiz bu kitaby Hijazyň, Yragyň we Horasanyň alymlaryna görkezende, olar kitabyň gowy bolandygyny aýdýarlar.

Ymam Tirmizi

Doly ady Ebu Isa Muhammed bin Isa bin Sewre es-Sülemi et-Tirmizidir. Amyderýaň ýakynynda ýerleşýän Tirmi (Özbegistan) şäherinde hijri 209-nji ýylynda dünýä gelýär. Dürli ýurtlara sapar edip hadys ýygnaýar. Döwrünüň uly alymlaryndan ylym alýar. Ustidlarynyň arasynda Ahmed bin Hanbel, Buhari, Ebu Dawud we Muslim hem bardyr Alymlar tarapynda Ymamlygy we degerli alymdygy bir agyzdan kabul edilýär. Hatda Ymam Buhari onuň ustady bolmagyna garamazdan käwagt ondan hadys rowaýat eder eken. Ymam Tirmizi hijri 279-nji ýylda 70 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

6-Ibn Mäjäniň Suneni: Ibni Mäje bu eseri böülümlere görä tertipläp ýazandyr. Kitapda 4341 ýakyna hadys bardyr. Alymlar bu kitaby alty sany hadys ylmyndaky ene kitaplaryň altınjysy hökmünde kabul edendirler. Emma mertebe boýunça bu kitap Nesai, Ebu Dawud we Tirmiziden soňra geler. Kitapda zaýýf kâbir alymlaryň aýtmagyna göräde biň näçe sany toslama hadyslar bardyr. Kitapda rowaýat edilen hadislaryň bir bölegi önde adyny agzan kitaplarymyzda-da rowaýat edilendir.

Ymam Ibn Mäje

Doly ady Ebu Abdullah Muhammed bin Ýezid bin Abdullah bin Mäjedir. Kazwan diýilýän ýerde, hijri 209-nji ýyldä dünýä gelýär. Yrak, Basra, Kufa, Bagdad, Mekke, Şam, Müsür we Reý şäherlerine ylym almaga sapar edýär. Döwrünüň uly alymlaryndan sapak alýar. Hijri 273-nji ýylda 64 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

